

Юлія Муравська (Якубівська),
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної безпеки
та фінансових розслідувань юридичного
факультету Тернопільського національного
економічного університету

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ФІНАНСОВИХ ЗЛОЧИНІВ ТА БОРОТЬБИ З ФІНАНСУВАННЯМ ТЕРОРИЗМУ В КОНТЕКСТІ ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: ДОСВІД ЛИТВИ

Досліджено досвід Литви в контексті інституційного забезпечення розслідування фінансових злочинів та боротьби з фінансуванням тероризму. Зазначено, що установи, відповідальні за фінансові розслідування, які активно формуються протягом останніх років в країнах Європейського Союзу, у своїй діяльності зорієнтовані на надання найвищого рівня захисту та зміцнення економічної безпеки держави. Закцентовано увагу на тому, що Литва активно зміцнює свої позиції в контексті інституційного забезпечення розслідування фінансових злочинів та боротьби з фінансуванням тероризму. Проаналізовано нормативно-правове забезпечення розслідування фінансових злочинів та боротьби з фінансуванням тероризму Литви та ЄС. Сформульовано висновки щодо сучасного стану та рівня ефективності системи інституційного забезпечення розслідування фінансових злочинів та боротьби з фінансуванням тероризму в Литовській Республіці.

Ключові слова: фінансові злочини, тероризм, економічна безпека, Литовська Республіка, фінансування, фінансові розслідування.

Муравская (Якубивская) Ю.

Институциональное обеспечение расследования финансовых преступлений и борьбы с финансированием терроризма в контексте укрепления экономической безопасности государства: опыт Литвы.

Исследовано опыт Литвы в контексте институционального обеспечения расследования финансовых преступлений и борьбы с финансированием терроризма. Обобщено, что учреждения, ответственные за финансовые расследования, активно формируются в течении последних лет в странах Европейского Союза, в своей деятельности ориентированы на предоставление высокого уровня защиты и укрепления экономической безопасности государства. Подчеркнуто, что Литва активно укрепляет свою позицию в контексте институционального обеспечения расследования финансовых преступлений и борьбы с финансированием терроризма. Проанализировано нормативно-правовое обеспечение расследования финансовых преступлений и борьбы с финансированием терроризма в Литве и ЕС. Сформулированы выводы о современном состоянии и уровня эффективности системы институционального обеспечения расследования финансовых преступлений и борьбы с финансированием терроризма в Литовской Республіці.

Ключевые слова: финансовые преступления, терроризм, экономическая безопасность, Литовская Республіка, финансирование, финансовые расследования.

Muravska (Yakubivska) Y.

Institutional providing for financial crime investigation and fighting against terrorism financing in the context of economic security strengthening of the state. Lithuanian experience

The article is devoted to the study of Lithuania's experience in the context of institutional support for financial crimes investigation and combating the terrorism financing. Institutions responsible for financial investigations that have been actively forming in recent years in the European Union countries are oriented towards providing the highest level of protection and strengthening the country's economic security. Lithuania actively strengthens its position in the context of institutional support for financial crimes investigation and combating the terrorism financing. The article analyzes the legal and regulatory framework for financial crime investigating and combating the terrorism financing in Lithuania and the EU. The conclusions about the current state and level of effectiveness of the institutional support system for financial crimes investigation and combating the financing of terrorism of the Republic of Lithuania are formulated.

Keywords: financial crimes, terrorism, economic security, the Republic of Lithuania, financing, financial investigations.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Метою великої кількості злочинних дій є отримання прибутку окремими особами

чи групами осіб. Незаконний продаж зброї, контрабанда та діяльність організованої злочинності, в тому числі, торгівля наркотиками, можуть генерувати величезні суми фінансових надходжень. Відмивання грошей – це обробка цих злочинних доходів для приховування їх нелегального походження. Цей процес має надзвичайно важливе значення, оскільки дає злочинцю можливість користуватися вигодою без шкоди для їхнього джерела.

Оскільки відмивання грошей є наслідком практично будь-якого злочину, що генерує прибуток, це може відбутися практично в будь-якій точці світу. Як правило, відмивачі грошей прагнуть шукати країни або сектори, в яких низький ризик виявлення такого роду незаконних дій через слабкі або неефективні програми боротьби з відмиванням коштів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми та на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Серед фахівців, чії дослідження охоплюють питання фінансових розслідувань в ЄС, можемо відзначити таких вчених, як: Дж. Маннінг [3], Г. Паско [5], та ін. На основі опрацювання наукових та інформаційних джерел за даною тематикою [15] прослідковується необхідність дослідження власне інституційного забезпечення розслідування фінансових злочинів та боротьби з фінансуванням тероризму в контексті зміцнення економічної безпеки держави. Науковці приділяють значну увагу методичним аспектам. Однак поза увагою залишається формування удосконалення регуляторної системи. Ключовим для України в контексті формування Служби фінансових розслідувань на національному рівні став 2017 рік. На думку автора, актуальним для нашої держави у цьому питанні є досвід Литви як країни, де результативність роботи Служби розслідування фінансових злочинів підтверджується високими показниками.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основними цілями наукової статті є дослідження досвіду Литви в контексті інституційного забезпечення розслідування фінансових злочинів та боротьби з фінансуванням тероризму. Задля досягнення зазначених цілей потребують вирішення наступні завдання:

- дослідити парадигму формування та розвитку органів розслідування фінансових злочинів та боротьби з фінансуванням тероризму в контексті зміцнення економічної безпеки Литви;
- проаналізувати нормативно-правове забезпечення розслідування фінансових злочинів та боротьби з фінансуванням тероризму Литви та ЄС;
- сформулювати висновки щодо сучасного стану та рівня ефективності системи інституційного забезпечення розслідування фінансових злочинів та боротьби з фінансуванням тероризму Литовської Республіки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Мета відмивання грошей полягає в тому, щоб повернути нелегальні фонди особі, яка генерувала їх, водночас, відмивачі віддають перевагу переміщенню коштів через стабільні фінансові системи. Зростаюча економіка з розвинутими фінансовими центрами, але неадекватним контролем, є особливо вразливими, так само, як і країни, що здійснюють боротьбу з відмиванням коштів. Відмінності між національними системами боротьби з відмиванням коштів будуть експлуатуватися відмивальниками, які, як правило, рухають свої мережі та фінансові системи до країн з слабкими або неефективними контрзаходами. Потенційні соціальні та політичні витрати, пов'язані з відмиванням грошей, якщо вони залишаються невідзначеними або неефективними є значними. Організована злочинність може проникнути в фінансові інститути, придбати контроль над значними секторами економіки через інвестиції або давати хабарі державним посадовим особам та, власне кажучи, урядам. Через ці загрози країни запроваджують заходи, спрямовані на залучення незаконних доходів від злочинців, розкривають предикатні злочини, впроваджують запобіжні заходи щодо відмивання грошей, або ж надають доступ та здійснюють оцінку ризиків відмивання грошей у національному контексті.

Розглянемо систему нормативно-правового забезпечення діяльності органів влади Литовської Республіки у сфері розслідування фінансових злочинів та боротьби з фінансуванням тероризму.

Міжнародні правові акти:

- Директива ЄС (ЄС) 2015/849 Європейського Парламенту та Ради від 20 травня 2015 р. «Щодо запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання коштів та фінансування тероризму»;
- Регламент (ЄС) 2015/847 Європейського Парламенту та Ради від 20 травня 2015 р. «Про інформацію, що супроводжує перекази коштів»;
- Конвенція «Про відмивання, пошук, вилучення та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом» (1990 р.);

- Міжнародна конвенція «Про боротьбу з фінансуванням тероризму» (1999 р.);
 - Рішення Ради від 17 жовтня 2000 р. «Стосовно механізмів співробітництва між підрозділами фінансової розвідки держав-членів стосовно обміну інформацією» (2000/642/ЖНА);
 - Рамкове Рішення Ради 2005/212/ЖНА від 24 лютого 2005 р. «Про конфіскацію доходів, майна, пов'язаних із злочинами»;
 - Директива 2005/60 ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26 жовтня 2005 р. «Про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму»;
 - Постанова Європейського Парламенту та Ради № 1889/2005 від 26 жовтня 2005 р. «Щодо контролю за ввезенням або виведенням готівки з Співтовариства»;
- До нормативно-правових актів Литовської Республіки у сфері розслідування та боротьби з фінансовими злочинами відносяться:
- Кримінальний кодекс (Ст. 216 «Легалізація грошових коштів або активів, отриманих від злочинної діяльності»);
 - Закон Литовської Республіки «Про запобігання відмиванню коштів та фінансуванню тероризму»;
 - Постанова № 677 від 9 липня 2008 р. «Щодо затвердження Переліку критеріїв, на підставі яких грошова операція або транзакція повинні розглядатися як підозрілі або незвичні, а також опис процедури припинення незвичної грошової операції та операції та подання інформації про підозрілі або незвичайні грошові операції чи операції до Служби розслідування фінансових злочинів при Міністерстві внутрішніх справ»;
 - Постанова № 680 від 9 липня 2008 р. «Про затвердження Правил надання правоохоронним органам та іншим державним установам Литовської Республіки інформації про грошові операції та операції клієнтів, які є у розпорядженні Служби розслідування фінансових злочинів при Міністерстві закордонних справ та обміну інформацією між Департаментом державної безпеки та Службою розслідування фінансових злочинів при Міністерстві внутрішніх справ у здійсненні заходів з попередження тероризму».

У відповідь на загострення занепокоєння щодо відмивання грошей була створена на вищому рівні країн Великої сімки в Парижі в 1989 р. Цільова група з фінансових дій щодо грошей відмивання коштів – «Financial Action Task Force on money laundering» (FATF) для розробки координації міжнародної реакції. Одним із перших завдань FATF була розробка Рекомендацій, 40 з яких містять викладені заходи, які мають вживати національні уряди для здійснення ефективних програми відмивання коштів. Після 11 вересня 2001 р. FATF розробляє рекомендації у сфері запобігання фінансуванню тероризму [4].

Литва є членом «MONEYVAL» «Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism» – Комітету експертів з оцінки заходів протидії відмиванню нелегальних коштів та фінансування тероризму [3]. «MONEYVAL» є постійним органом моніторингу Ради Європи, якому доручено оцінити дотримання принципів міжнародних стандартів – рекомендацій FATF.

Одним з найважливіших стандартів FATF є вимога для країн визначати, оцінювати та зрозуміти ризики відмивання коштів та фінансування тероризму для країни, і вживати заходів для координації дій з оцінки ризиків та застосування ресурсів, спрямованих на ефективне пом'якшення ризиків. Визначення, оцінка та розуміння ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму є важливою частиною реалізації та розвитку національної боротьби з відмиванням коштів протидії фінансуванню тероризму; режим, який включає в себе закони, нормативні акти, правозастосування та інші заходи для пом'якшення ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму. Це сприяє пріоритетності та ефективному розподілу ресурсів органами влади.

В контексті ефективної побудови та забезпечення системи економічної безпеки Литви було створено Службу розслідування фінансових злочинів (СРФЗ) – («Financial Crime Investigation Service» (FCIS)). Місія Служби розслідування фінансових злочинів полягає у захисті державної фінансової системи шляхом розкриття злочинних дій та інших порушень законодавства. Мета Служби розслідування фінансових злочинів – розробка методів боротьби з кримінальною діяльністю проти державної фінансової системи. З цією метою СРФЗ бере активну участь у реалізації Загальнодержавної програми запобігання та контролю злочинності, Національної програми боротьби з корупцією, готує стратегію розвитку зв'язків з громадськістю СРФЗ, в рамках якої вона прагне залучити суспільство до профілактичної діяльності проти фінансових злочинів. Служба переслідує свою мету здійснення оперативних заходів, розкриття та проведення досудового слідства та запобігання злочинним діям, здійснення заходів щодо боротьби з відмиванням грошей та засобів, що гарантують легітимність отримання та використання фондів фінансової підтримки Європейського Союзу та інших країн, здійснюючи експертизу своєї комерційної та фінансової діяльності та подаючи висновки спеціалістам з цього питання, а також заходи, що дають можливість відшкодувати приховані податки, прагнучи максимально показати вплив на цю діяльність фактичного доходу, що сплачується до державного бюджету.

Відділ профілактики відмивання коштів Комітету з аналізу та попередження є основним підрозділом Служби з розслідування фінансових злочинів, відповідальною за запобігання та аналіз відмивання коштів та фінансування тероризму. Це – Литовська філія фінансової розвідки, яка зобов'язана провадити наступну діяльність:

- збирати та записувати інформацію про грошові операції та операції замовника та про замовника, що здійснює такі операції та транзакції;
- накопичувати, аналізувати та публікувати інформацію, що стосується впровадження заходів щодо запобігання відмиванню коштів та фінансуванню тероризму;
- повідомляти правоохоронним та іншим державним установам інформацію про грошові операції та операції, здійснені замовником;
- надавати фінансовим установам та іншим суб'єктам інформацію про критерії визначення можливого відмивання коштів та фінансування тероризму та підозрілі або незвичайні грошові операції чи операції;
- повідомляти фінансові установи, правоохоронні органи та інші державні інституції про результати аналізу та вивчення своїх звітів про підозрілі або незвичайні грошові операції та транзакції, про спостереження за можливими відмиванням коштів та фінансуванням тероризму або порушень;
- оцінювати правові акти та подавати пропозиції щодо вдосконалення відповідно до міжнародних стандартів та рекомендацій.

Служба розслідування фінансових злочинів розкриває та досліджує злочини, пов'язані з незаконним надходженням та використанням фінансової підтримки з фондів Європейського Союзу та іноземних держав. СРФЗ також впроваджує запобіжні заходи проти злочинних дій та інших порушень, пов'язаних із отриманням та використанням фінансової підтримки. Рада запобігання та розслідування нелегальної підтримки є основним підрозділом СРФЗ, відповідальним за ці заходи. У межах своєї компетенції, підрозділ реалізує таке:

- розкриває та досліджує злочини, пов'язані з отриманням та використанням фінансової підтримки з боку структурних фондів Європейського Союзу;
- організовує зустрічі для обміну методичної та практичної допомоги з конкурентоспроможними установами, відповідальними за розкриття шахрайства з фінансовою підтримкою зі структурних фондів Європейського Союзу;
- забезпечує результати розгляду звітів про підозру шахрайства, поданих керівними органами для структурних фондів Європейського Союзу;
- бере участь у розробці законопроектів щодо фінансової підтримки структурних фондів Європейського Союзу;
- бере участь у діяльності робочих груп з виявлення, розслідування, ліквідації та попередження підозрюваних злочинних діянь, пов'язаних із фінансовою підтримкою зі структурних фондів Європейського Союзу.

Рада з питань запобігання та розслідування незаконної підтримки прагне посилити повноваження органів управління та системи контролю та активно ділиться інформацією про тенденції злочинних дій та виникаючих шахрайських механізмів, а також пропонує превентивні заходи. Служба розслідування фінансових злочинів активно бере участь у діяльності Європейського Союзу з управління та контролю фінансової підтримки. Рада з питань запобігання та розслідування незаконної підтримки організовує засідання Робочої групи працівників з питань неправомірності. Ці зустрічі забезпечують можливість обміну найкращими практиками, вирішенням проблем, що виникають, та вирішення нових проблем.

Служба розслідування фінансових злочинів зосереджується на розкритті та дослідженні масштабних, чутливих та транскордонних злочинних дій, що негативно впливають на національну фінансову систему:

- міжнародні та внутрішні злочинні дії, пов'язані з шахрайством та ухиленням від податку на додану вартість (податку на додану вартість), акцизних зборів, податку на прибуток та інших податків, а також шахрайського управління рахунками;
- кримінальні дії, пов'язані з незаконним надходженням та використанням фондів підтримки ЄС;
- легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом (відмиванням грошей) та незаконним збагаченням;
- кримінальні дії у сфері шахрайства та незаконного присвоєння або розкрадання майна в таких фінансових установах, як банки та кредитні спілки, та маніпулювання цін (шахрайство) в енергетичному секторі;

- кримінальні дії, при яких імпортовані споживчі товари, що продаються, не відображають загальний обсяг продажів, що призводить до ухилення від сплати податків або зменшення податків, що сплачуються до бюджету;
- податок на додану вартість, податок на прибуток та інше ухилення від сплати податків, якщо компанії на своїх рахунках показують фіктивні операції або операції за нереалістичними бухгалтерськими документами з іноземними компаніями або підробленими компаніями, зареєстрованими в Литві;
- безопераційні транзакції та продажі (маскуючи реальний обсяг операцій та обороту) при здійсненні торгівлі товарами споживання;
- так звана «карусель з ПДВ», що базується на «Втраченому трейдерському внутрішньому співтоваристві», згідно з яким злочинці організують міжнародні карусельні схеми, що містять юридичних осіб з численних іноземних держав;
- використання благодійних фондів, фондів підтримки та інших неприбуткових організацій для вилучення грошей та ухилення від податку;
- уникнення податку на прибуток та вилучення грошових коштів шляхом здійснення переказів за підробленими операціями на іноземні банківські рахунки іноземних компаній або офшорів;
- продаж уживаних автомобілів в Литві без сплати ПДВ через мережу компаній, підробка документів та зловживання системою маржі, яка застосовується до ПДВ.

Більш детально діяльність Служби розслідування фінансових злочинів Литви можна продемонструвати на основі офіційних даних за результатами кількості розкритих злочинів та фінансових показників (за 2016 р.) [2]:

- 317 – розпочато досудове слідство;
- 396 – виконано досудове слідство (з яких 289 справ було передано до суду та закрито відповідно до ст. 38 «Звільнення від кримінальної відповідальності при примиренні між правопорушником та потерпілим» та ст. 40 «Звільнення від кримінальної відповідальності за кримінальним кодексом»), в якому було досліджено 540 злочинних діянь;
- Збиток, встановлений під час розслідувань, у розмірі понад 39 млн. євро (21,7 млн. євро при закритому розслідуванні та 17,3 млн. євро при проведенні розслідувань);
- 541 – отримано звітів про підозрілі операції;
- 8 млн. євро – сума, відповідно до ст. 14 «Повідомлення про підозрілі грошові операції або транзакції» Закону про запобігання відмиванню коштів та фінансуванню тероризму;
- аналіз інформації про проекти, що фінансуються ЄС – на суму 270 млн. євро;
- контракти на суму 3,7 млн. євро за підтримки ЄС були припинені на основі інформації, наданої СРФЗ адміністратору підтримки;
- 19 мільйонів євро – незаконне отримання чи незаконні спроби отримання підтримки фондів ЄС на загальну суму 19 млн. євро;
- 625 – складено судово-бухгалтерські звіти.

До найбільш резонансних кримінальних злочинів, розкритих Службою розслідування фінансових злочинів, можемо віднести такі [1]:

1. Розкрито групу литовських та латвійських громадян, які займаються незаконною торгівлею нафтопродуктами. Здійснювали доставку нелегального палива групою литовських та латвійських громадян до Центральної та Південно-Східної Литви, що призвело до ухилення від сплати податку на додану вартість на загальну суму 8 млн. євро.

2. Розкрито дві організовані групи, що займаються незаконною торгівлею бензином та дизельними двигунами у Вільнюсі та Мажейкяй. У ході розслідування було виявлено, що приблизно 12 млн. євро ПДВ не було виплачено до державного бюджету за один рік злочинної діяльності внаслідок застосування схеми комплексного шахрайства з питань ПДВ.

3. Розкрито групу осіб, включаючи одного громадянина Литви, що займається торгівлею криптовалютою. Служба розслідування фінансових злочинів у співпраці з Відділом фіскальної розвідки та розслідування Нідерландів та іншими закордонними правоохоронними органами визначили осіб, які, як стверджується, використовували бікони для відмивання майже 20 млн. євро.

4. Розкрито компанію, що продає пластикові двері та вікна в Клайпеда. Протягом кількох років компанія нібито продала свою продукцію на загальну суму 4 мільйони євро, хоча не сплачувала податок загальною сумою 1 млн. євро. Продажі вікон та дверей, що виготовляються у Польщі, не були обліковані.

Очікується, що загальна кількість пластикових віконних рам, імпортованих від імені фальшивих компаній, може бути достатньою для оснащення майже 570 приватних об'єктів нерухомості.

5. Розкрито кейтерингові компанії, що займаються незаконною вигодою від школярів та пацієнтів. Служба розслідування фінансових злочинів продовжує розслідування щодо передбачуваного шахрайства, незаконного присвоєння майна у великих масштабах та шахрайського управління рахунками групи підприємств громадського харчування, які постачали школи та лікарні з 2014 по 2016 роки.

6. Розкрито АТ «Литовська залізниця» (АВ «Lietuvos geležinkeliai») та пов'язані з нею підприємства. Розслідування виявило, що операції цих підприємств могли бути непрозорими. Розслідування було порушено на підставі отриманого звіту про незаконну діяльність двох компаній, зареєстрованих в Литві. Вони займаються міжнародними схемами відмивання грошей, використовуючи банківські рахунки офшорних компаній, зареєстрованих в Белізі та Великобританії, які були відкриті в латвійському банку.

Як бачимо з наведених прикладів розслідувань, пріоритети Служби розслідування фінансових злочинів є наступними:

- приділяти велику увагу прозорості застосування процедур управління.
- здійснювати пошук для усунення нечесних конкуруючих об'єктів.
- здійснювати спроби забезпечити такий стан, щоб фінансова підтримка використовувалась лише для досягнення цілей проекту.

Висновки. Служба розслідування фінансових злочинів Литовської Республіки здійснює заходи запобігання відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, спрямовані на створення ефективної національної системи боротьби з відмиванням грошей та забезпечення її належного функціонування, а також проводить досудове слідство щодо легалізації коштів та майна, отриманого від злочинної діяльності. Служба розслідування фінансових злочинів є головним державним інститутом, відповідальним за координацію співпраці установ, пов'язаних із впровадженням заходів з попередження відмивання грошей.

В наш час пріоритетна увага Служби розслідування фінансових злочинів Литовської Республіки приділяється розкриттю, розслідуванню та запобіганню злочинних діянь, пов'язаних з відмиванням грошей, розкраданням ПДВ, незаконним надходженням та використанням коштів фінансової підтримки з боку Європейського Союзу та іноземних держав. Ці злочинні дії завдають особливо велику шкоду державному бюджету та формують негативний імідж держави.

Список використаної літератури

1. *Financial Crime Investigation Service. [Electronic resours]. – Mode of access: <http://www.fntt.lt/en>.*
2. *Lithuanian National Risk Assessment of Money Laundering and Terrorist Financing, (2017), Vilnius, 59 p.*
3. *Manning G. A. (2010), Financial Investigation and Forensic Accounting, Third Edition, by CRC Press Textbook, 792 p.*
4. *OECD. Effective Inter-Agency Co-Operation in Fighting Tax Crimes and Other Financial Crimes: second edition, (2015), OECD, P. 13 – 14.*
5. *Pasco Gr. (2012), Criminal Financial Investigations: The Use of Forensic Accounting Techniques and Indirect Methods of Proof, Second Edition, CRC Press, 295 p.*

Стаття надійшла до редакції 17.10.2017.